

„Éltető eszme” (I.)

Németh László Széchenyi-képéről

„A dal szüli énekesét...”, nem az író választ témát, a téma választja íróját. Németh Lászlóban benne élt Széchenyi létszemlélete, sorslátása, mint „halban az iker”. (Széchenyi irodalmi ábrázolásáról Kemény Zsigmondtól, Arany Jánostól, Madáchtól Herczeg Ferencen, Surányi Miklóson át Eörsi Istvánig, Kocsis Istvánig csupán utalhatok.)

Széchenyi sorsa, példája, tragikumai mélyen foglalkoztatták Németh Lászlót.

1935-ben *Hitel* címen tart előadást (Tanú, 1935. 5-6. sz. 223. o.), 1939-ben a *Kelet Népében* a legtalányosabb magyar címen értekezik Széchenyiről. *Széchenyi és a magyarság című előadását Pécsen tartja meg, a rádió is közvetíti (Szegedi Híd, 1941. 12. sz.). A két utóbbi írást vázlatnak, előképpnek tekintik a későbbi Széchenyi-könyvhöz, amely 1942-ben lát napvilágot. Széchenyi drámáját 1946 novemberében írja, és decemberében már meg is jelenik a Válaszban.*

Széchenyi és kora a jelennek kínált párhuzamot, az ismétlődő sorshelyzetekben okulást a kudarcok ellenében. Ezt konstatálja tanulmánykötetének fűlszövegében: „Amit a magyar történelemről az utolsó négy-öt évben írtam, s a következőkben írhatok, ebben a fűzetben van.” Tudta: „A nemzetnek ma a történelem a mitológiája” — állapítja meg Németh László.

A Széchenyi-könyvhőse: „két évszázad magyarja keres benne megoldást időtlen idők óta függőben lévő kérdéseinkre.” Németh László életútja a vívódó dráma hőse — a korforduló „sámsóni verméből” Széchenyi szellemi öröksége is segíti kijutni.

Széchenyi a leggazdagabb életű magyarok egyike, aki élni, létezni sem tudott erkölcsi eszmék nélkül. Fényt gyújtott, amely hibáinkra, bajainkra és teendőinkre is rávilágított. Vésébe látó szellem, támadott, bíralt, ajánlásokat tett, de az élveboncolást önmagán is elvégezte. Nemzetének sorsszerű megtestesítője, egyetemesen emberi — túlzásai-ban és hibáiban is — szellemóriás.

Kossuth a magyar Prometheusz, a „legnagyobb magyar”, Kemény Zsigmond a „leghebbebb magyarnak” nevezte. Kánczy Széchenyire írt ódájában így szólítja meg: „Szerelme és buszke díszje nemzetiünknek”, akit újítómunkájáért támadnak, aki mindent meg akar ismerni, hogy Európa értékeit magyarrá tehesse...

Széchenyi Berzsenyit „lelki rokonának” érezte, Kőlcseyt „lélekébresztő költőnek” nevezte, Vörösmartyval baráti kapcsolatot tartott. (Fiatal korában verseket is írt, drámákat, regényeket tervezett, sőt fordított is.) Lírikusok nemzedéke segítette diadalra vinni eszméit.

Nemzetének létjogosultságát abban látják, amit a magyarság az emberiségnek jelenthet, ha egész létével, fejlődésének lényegével tud Európához, és rajta keresztül a világ fejlődéséhez kapcsolódni. Az egész magyar életet, nemzeti létünket, erkölcsünket, alkotmányunkat, magánjogi és gazdasági rendszerünket akarta újraforgatni, anyagi, kulturális és szociális haladásunkat szeretne volna biztosítani, a nemzetiségekhez, szomszédainkhoz, az egész emberiséghez való viszonyunkat akarta ren-

dezni, hogy elérhessük a legfőbb célt: a magyarsághoz tartozás mindenki számára felemelő tudat legyen, hogy „Magyarország forogjon saját tengelye körül.”

A két korszak között alapvető hasonlóságot — elismerve az ezernyi eltérést, különbséget — Németh így regisztrálja: „A Hitel, a Józan Esz, a Számítás, a Nyereség olyan félig irodalmi, félig gazdasági szavak voltak az ő szájában, mint a mieinkben, mikor Európa új lelkét a magyar gazdasági életbe akartuk beolvasztani: minőség, kultúra, kert.”

Illyés Gyula Németh Lászlót a XX. század Széchenyijének nevezte. „Széchenyi arisztokrata társaságból szerzett volna egy népet felelős „új nemességet” szervezni, Németh pedig a Nyugat második nemzedékéből. A Hitel szellemi mozgalmat, eszméit harcolt, a Tanú és a Válasz a népi írói mozgalmat szolgálta. Eszményük a művelt „ideálnemzet”, amelyben minden magyar jóléthez, műveltséghez juthat. Széchenyi nép- és nemzetfelfogása: „a nép ösztönös lét, a nemzet tudatos élet”. Ki ne rokonítaná a „kiművelt emberfők” gondolatát Németh etikumra épített „minőségesség-méjével”, értelmiségi társadalomképpével. A Kertmagyarországban folytatódik Széchenyi álma, aki az Alföldet szeretne volna Európa gyümölcsöskertjének látni.

Széchenyi is az etikum és minőség fényénél kereste a magyarság jövőlehetőségeit. Minőségemzetet álmodott. Az értékek harcát hirdette, amelyben a jobbik győz: „csak erős, kifejlett nemzeteken keresztül juthat előre az emberiség végső célja, a töké-

letesülés felé.” Azt vallotta, a morális tökéletesség az újraszülés esélye... Németh életművének meghatározó ismérve, sugárzó központja az etikum és a minőség gondolat, de fontos szava a vállalkozás is.

Széchenyi öndefiníciója: „Én nem a tagadás, hanem a teremtés embere vagyok.” Az itt és most cselekvés Széchenyi-koncepciója — „Itt alkotni, teremteni kell” — mélyen összecseng Németh felfogásával: „A jelen az embernek drága kincse. Drága, mint a szabad akarat. Legnagyobb erőnk: az erőfeszítés eredményéről mondunk le, ha a jelent odaajándékozzuk a történelem távolának. Praesens perfectum nem lehet nagy dolgokat csinálni.”

Alkati rokonság fűzi Németh Lászlót Széchenyire: sorslátó, vagyis baj- és veszélylátó képzelete, hipochondriába hajló, végletes érzékenysége stb. De a köztük lévő különbség, eltérés is jelentős, amely korban, társadalmi helyzetben, betöltött szereplehetőségekben is megnyilvánul. Míg Széchenyi eszméiből rendre intézmények, alkotások születtek, Németh ajánlásaiból, felismeréseiből inkább csak könyvek lettek, és virtuálisan hatottak.

Imponált Némethnek Széchenyi etikai sorsvállalása, ahogyan Széchenyi István ifjúkora elnémetesítő folyamatából tudatos vállalással visszafordult a magyarságba, és megtalálta élete célját és feladatait.

(Az anyag II. része szeptember 21-i számunkban jelenik meg.)

Cs. Varga István

Ápolja a Szemle értékes hagyományait

Bemutatkozik a Hevesi Napló

A napokban jelent meg a *Hevesi Napló*, az a megyei irodalmi, közművelődési és szellemi környezetvédelmi folyóirat, amely őrzi, ápolja, gazdagítja és továbbviszi a kellő átgondoltság, mérlegelés nélkül megszüntetett *Hevesi Szemle* hagyományait, értékes örökséget.

Feladata — többek között — a helyi közélet eredményeinek kritikus, tárgyilagos taglálása. Készítői — *Pécsi István* felelős szerkesztő, *dr. Farkas András* társszerkesztő —, illetve munkatársai arra törek-szenek, hogy mindenféle pártérdektől elhatárolva magukat — ki-zárólag az olvasók javára tevékenykedjenek. *Élve azzal a lehetőséggel, hogy nem kell megalkudniuk, felesleges kompromisszumokat könniük.*

Ez alkalommal az első számban publikált költeményekből adunk ízelítőt.

Apor Elemér

Intés

a most születő gondolathoz

ki most jelensz meg
a szellem testtelen ívei alatt
légy üdvözölve
szabad gondolat
Ki most léped át
a tudat küszöbét
légy üdvözölve halhatatlan Eszme
légy üdvözölve, de fordulj meg;
fuss és menekülj.
Ha csak egyet lépsz is
ízekre tépnek
tollal, vagy kalapáccsal
egyre megy.
Elmélet lesz belőled
igék igája vár
porszemként könyvtárakat
kell összehordanod
vagy, ami még szörnyűbb
Elvnek kiáltanak ki
a hatalom tébolyultjai
mert az Elv nevében már
őlni is lehet.

Am ne hidd, hogy büntetlen maradsz
téged betűk bitója vár
s az akasztottak élén itt leled
gyalázatos halálotat.
A végtelenség titkát hozd el
de itt csupán a szomszéd titkának
van keletje
nagyak születél
hogy megváltsd a világot
de világosságodból
mely vízen s kővön áthatol
csak gyertyát akarnak gyújtani
serpenyők vagy ereszek alá
és futhatsz századokon át
új és új alakban
míg égig emelkednek
házak s paloták
vagy rom lesz minden
és pusztaság
nem tudod megváltani magától
az embert.

Ó szegény óriás
miért nem lettél
lélek mély párja: sóhaj
mely elszáll az ajkon
és eloszlik mindennek felett
vagy szóval hang mely
kiszakad kőből, vagy gyönyörben
és elvegyül az erős szél sodra közt
vagy könny, mely kibuggyan
a szemből szabadon
és elhullván patakává lesz
és elnyeli az örökkön
örökké való tenger.
Kérlek fordulj meg és
menekülj.
De várj még. Pillanatra csak.
Mondanom kell valamit
ha egyszer visszatérve
látni fogod
hogy a rajongók élén
éppen én foglak üdvözölni
kérek ne vess meg
ne mondj ítéletet fölöttem
Nem tehetek másként
reménységre születtem.

Fajszán Irén

Gyógyúr

Kakukkfűvet szedek
arcod redőiből,
szikár kezdről
éveket,
s lelopom szádról
égett csókot.

Magyari Barna

Történelemórák

X. Y.-nak Nagyszalontára

emlékszel
amikor két Kossuth Lajost
találtunk a kukában
(mert Erdélyben már a mi gyerekkorunkban
szemébe dobta a magyar történelmet)
szépen megborotváltuk mindkettőt
s aznap helyettünk
beküldtük őket az órára
aztán gimnazista korunkban
a történelemkönyvekből
már mindig kifolyt

Cseh Károly

Patkány-monológ

Kifinomult ösztönrel érezzük a Láthatatlant. Por sepercig még, de bennünk már vészharangok zúgásává erősödik az elszenesült őspáfrányok susogása. Viszítással élesedő vinnyogásunk nem bányaréme hangja: föld alatti szirénasikoly. A menekülés irányát jelzi futásunk a lámpázó Homlokuszemeknek. Atlantiszról ismerősek már e titánok, kiknek mi vagyunk vakvezetőik lent a vájatos labirintusaiban, ott, ahol a felszíni irtózatot lemosásuk rólunk a fekete hullámok. A támfák tövében szalonnabőrök, kenyérdarabok

virrasztanak: közös lakoma, s olykor áldozati étkek maradványai. Kényszer legyőzte iszony ez csak, sügő őstudatunk; önmaguk mentése löketi élénk a falatokat, s nem az egy sors, holott az esélyünk nagyobb lenne a megmaradásra együtt a sötétben. S hogy félnek e furcsa szövetség kötelékétől! A mélyben mi vagyunk az erősebb mindig, mivel ösztönünk fényesre csiszolódott a veszélyben, s az övék örökre elhomályosult.

(1991. július 19.)

Járom a szőlősorokat, nézegetem a fákat is: a barackot, a szilvát, a diót. Zöldek még, de a lombok rezdülése már fáradt és tűnődő, a barack sárgább, mint nyáron, a körték leveleit már pirosra érelték a csipős, hideg éjszakák. Alattam a falu ködében úszik, olyan, mintha vattacsomót dobott volna egy láthatatlan kéz a házakra. Az út mentén, amely idekanyarodik, színehagyott, fakó virágok gondolkodnak vissza a nyárra. A varjak kiáltása is messzebbre hallatszik a nyirkos időben, rikkantásukban benne van a gyászhangulat a múlt idő fölött, ugyanakkor a közelgő ősz tudomásulvétele is, amely az ösztönnaptárakból kitörölhetetlen. Elkárogják a nyári hejehujjukat, közvetítik a közeli erdők-mezők üzenetét, a szüretre váró szőlőtőkék terhes vajdását.

— Vénasszonyok nyara! — hallom a szomszéd öblös hangját.

Szó sincs róla. A vénasszonyok nyara ugyanis a fáradt, kései ősz nagylelkű ajándéka, afféle visszamosolygás az elmúlt hónapokra, amolyan könnyesen nevető búcsúzás, az október meglepetése. Kellemes nyárutó, szép őszelő ez a szeptemberi ajándék, amely bizony gyakran már derűre borít, olyan, mint a szégyes menyecske, aki idővel kimutatja a foga fehérjét.

Kilenc szőlősorom van, háromszáztizenöt tőke. Itt üldögélek már reggel óta az egyik sor végén a száraz fűcsomón, és valamennyit számba veszem újra és újra, miközben keresem a régi ismerőseimet, akik köszönés nélkül, angolosan távoztak. A sárgarigó már régebben elvitte aranydolgát, az ezüstfuru lyát, amellyel kapálás közben ingyen szórakoztatott, a fülemüle sincs itt, nem szól a kakukk, és

Szüret előtt

lenn a töréten sem sétálnak már a peckes járású golyák. A feketerigók, a gerlek, a mihaszna veréb-népség és a seregélyek ugyanakkor fittyet hányanak a világra, nem is gondolnak a szegény vándorokra, akik ösztöneiktől hajtva elrepültek. Kisasszony napja körül búcsúzkodnak már a fecskék is. Hiába! Intelligens, frakos madarak a fecskék. Villanydrótokon, háztetőkön, sürgönypóznákon gyülekeznek, tanakodnak, és elköszönnek a vándorút előtt.

Szemegetem a saslat, hűnyorogva bámulom a kősa kis felhőket, amelyek jönnek-mennek céltalanul az égen békés magasságokban, valahol arrafelé, ahol a kis vándorok járnak. Mellettem üres faládák, otthoni biztatásra szedek majd belőlük tele néhanyat.

— Legalább a permetezőszer, a kötőzősínor meg a műtrágya árájónne be, ha már a saját munkáját nem is számolja az ember...

Olyan kellemes most még egy ideig tétlenül sütkérezni a napon. Az idő, amely augusztus le-tépett naptrápaíjait tartja a kezében, éjjelente már nem ismer tréfát, és már este meg hajnalban összegombolja magán az ember a kabátot. Ilyenkor déltájban mintha mondaná valaki onnan fentről:

— Napozzatok, melegedjétek, emberek!

A nyárutó szépasszonyt utánno-z, aki fölött telik az idő, és aki-nek a szeme alatt először parányi szarkalábak jelennek meg, később arcának bársonya is eltűnik, krémmel kell kozmetikázni a bőrét, hogy emlékeztessen a fiatal időkre.

— Becsapom a világot! — gondolja, és letagadja az éveket, pedig ő tudja a legjobban, hogy a hervadó rózsából sohasem lesz már bimbó.

— Mennyit adnak a szőlőért?

— dörrön a szomszédom bari-tonja a hátam mögött, felriaszt csendes pihenéséből. Helyet mutat nekik magam mellett a fűcsomón, és egy jó ideig még adós maradok a válasszal.

— Tíz-tizenöt forintot beszél-nek kilójáért...

Hegyeset seccint maga elé, vo-nogatja a vállát, és a gondolko-dó, de kevés szavú emberek tu-lajdonsága szerint válaszol:

— Az nem sok!

— Csak legyen, aki megveszi, de a vevő is egyre kevesebb.

— A piac lefőlözi a hasznát! A csemegét a kereskedő kétszer any-nyiert adja, amennyiert veszi. A negyvenforintos óbort is százhu-szárt árulják...

Berzenkedek én is önmagam-

mal a szomszéd kérelhetetlen igazságában, de semmi kedvem nincs közigazgatási vitába bo-nyolódni, hiszen a kereskedő is megfizeti forgalma után az adót.

— Várjon a sorára! Egyszer fenn a kerék, máskor lenn...

Az én sokat tapasztalt szőlő-szomszédom megráogatja a vál-lát. Látom az arcán, hogy a népi bölcsességet elfogadja ugyan, de érveimet nem, és szavaim igazsá-gában erősen kételkedik.

— A műtrágya is megfizethe-tetlen!

Félszkelődik a szomszédom, már majdnem leszorít a fűről, tu-lajdonképpen unom is hallgatni a keserveit, amelyek igazságához ugyan nem fér semmi kétség.

— A jó bort ezután is el lehet adni!

Gyerek trappol mögöttünk a földuton, már hallom is a mézete-len talpak csattogását a félke-mény talajon. Meztelen lába szá-rát bekente vörös festékkel, mint a filmekben látott indiánok.

— Itt van a pincénél az a sza-kállas ember. Vörösbort kellene neki, száz liter.

— Mennyiert?

Vállat vonogatja a gyerek, lesi a nagyapját, fázósan kapkodja a nadrágjához a talpát.

Elfut a gyerek, alig telik öt perc, hangzik a hegyi táviró, de az én szomszédom eleinte süket-nek tette magát, sőt még komó-tosan rá is gyújt.

— Nem nagyon iparkodik! — adom alá nevetve a szót.

— Miért siessek? Ötvenért nem adom.

Eldobja a félig szívott cigaret-tát, elmenőben megfogja a mo-solygó szőlőfürtjeimet.

Búcsúzik már a nap, amikor végzek a csemegézésel. Egy-szerre hűvös lesz, morcos szél tá-mad, és a távoli tüzek kesernyű-füstje betakarja a szőlőhegyet...

Szalay István